

# FOV

## Frågor om Våld

### Utvecklingen av ett kliniskt frågeformulär

Sanzén S, Eliasson C, Naclér N & Örmon K

© VKV 2020

Text: VKV - Västra Götalandsregionens  
kompetenscenter om våld i nära relationer  
Detta verk skyddas av lagen om upphovsrätt  
och får endast kopieras för personligt bruk.

# Innehåll

|                                                                                     |   |
|-------------------------------------------------------------------------------------|---|
| Inledning.....                                                                      | 3 |
| FOV – frågor om våld.....                                                           | 4 |
| Utvecklingen av FOV 18+ .....                                                       | 4 |
| Utvecklingen av FOV-U och Sexit.....                                                | 5 |
| Utvecklingen av FOV till barn .....                                                 | 6 |
| Utvecklingen av FOV med bildstöd för patienter inom<br>Habilitering och Hälsa ..... | 6 |
| Referenser.....                                                                     | 8 |

## Inledning

Personer som utsatts för våld berättar oftast inte om sina erfarenheter om de inte får frågan, varken barn eller vuxna. De kan känna en rädsla för att berätta och det är vanligt att känna skuld och skam. Personen ser inte heller alltid sambandet mellan erfarenhet av våld och den ohälsa som de söker vård för. För barn som har utsatts för våld och/eller upplevt våld i sin familj är ett agerande från en utomstående ibland enda möjligheten till förändring. Hälso- och sjukvården och tandvården har goda möjligheter och ett stort ansvar att upptäcka barn som far illa eller riskerar att fara illa.

Genom att ställa rutinmässiga frågor om våld kan hälso- och sjukvården och tandvården identifiera de personer där våldserfarenheter är en bakomliggande orsak till ohälsan. Onödigt lidande undviks på så sätt genom att rätt diagnos kan ställas. Att fråga rutinmässigt om våld bidrar också till att våldsutsatta barn och vuxna kan få rätt skydd, stöd och behandling. Genom att fråga om våld visar vi att våld inte är acceptabelt och att hälso- och sjukvården och tandvården är en plats där barn och vuxna kan få prata om det. Att fråga om våld gör även att de vuxna som utövar våld kan identifieras och erbjudas stöd och behandling.

Sedan 2013 har Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer (VKV) utvärderat och utvecklat ett kliniskt frågeformulär: Frågor om Våld (FOV). Syftet har varit att utveckla ett frågeformulär som ger möjlighet att samtala om eventuella våldserfarenheter samt identifiera personer med våldserfarenheter. Genom åren har FOV utvecklats till att kunna användas för att identifiera erfarenhet av våld från 4 års ålder och i olika vårdkontexter.

Göteborg 2020-08-12

Carina Eliason  
Områdeschef, VKV

Karin Örmon  
Forskningsledare, VKV

# FOV – frågor om våld

Nedanstående är en beskrivning av hur Västra Götalandsregionens Kompetenscentrum om våld i nära relationer (VKV) har utvecklat frågeformuläret Frågor om våld (FOV) under flera års tid till de versioner som används idag.

## Utvecklingen av FOV 18+

Christina-projektet var det första projektet inom VKV som använde sig av ett frågeformulär för att identifiera våldsutsatthet. Christina-projektet var ett samverkans- och utvecklingsprojekt som pågick 2012–2014 med särskilt fokus på barn som bevittnat eller på annat sätt upplevt våld i nära relation. Syftet med projektet var att utveckla och pröva framtagna rutiner inom området barn som far illa samt att utveckla samverkansmöjligheter mellan BVC, folktandvården och socialtjänst i utvalda områden i Västra Götalandsregionen. Frågeinstrumentet som valdes för att identifiera våldsutsatthet var PVAS (Partner Violence Abuse Screening). PVAS är ett validerat frågeformulär och består av tre övergripande frågor om våldsutsatthet, men det saknar frågor för att identifiera psykiskt och sexuellt våld. När detta frågeformulär började användas inom barnpsykiatri i Sverige lades det till en fråga om barns utsatthet: Har barn som du bor eller bott tillsammans med blivit slaget, sparkat, knuffat eller skadats på annat sätt under uppväxten av en vuxen som barnet bott tillsammans med? Inom Christina-projektet användes formuläret med tilläggsfrågan om barns utsatthet.

Mammorna som besökte verksamheterna inom projektets BVC-mottagningar fyllde i formuläret själva och svaren följdes upp tillsammans med personal. Inom två folktandvårdskliniker användes PVAS formuläret vid nybesök till alla vuxna från 18 år. I utvärderingen av projektet framgick det att frågorna uppfattades som svåra. Språket var omständligt och frågorna var krångligt formulerade. Personalen efterfrågade därför rakare och enklare frågor om våldsutsatthet (Enander 2015).

Under 2013 påbörjades inom VKV Fråga på rutin-projektet. Projektet riktade sig till vårdcentraler, BVC, tvärprofessionella bedömningsteam, rehabiliteringsmottagningar för vuxna samt en rehabiliteringsmottagning för barn.

Delvis beroende på utvärderingen av Christina-projektet togs det ett beslut om att använda ett annat frågeformulär i Fråga på rutin-projektet och detta beslut initierade utvecklingen av formuläret Frågor om våld (FOV).

FOV baserades på utvärderade instrument som exempelvis Världshälsoorganisationens frågeformulär Women's Health and Life och bestod i första versionen av sex frågor angående den vuxnas våldserfarenhet och tre frågor angående våld mot barn, FOV-B. Frågorna 1–3 handlade om erfarenhet av psykiskt, fysiskt och sexuellt våld före eller efter 18 års ålder, om personen varit utsatt under det senaste året samt vem eller vilka som utövat våldet. Fråga 4 handlade om personen själv utsatt någon annan för våld enligt tidigare frågor och fråga 5 handlade om personen under sin uppväxt sett eller hört en närstående bli utsatt för psykiskt, fysiskt och/eller sexuellt våld. Fråga 6 handlade om personen bodde eller hade bott med barn under 18 år. I de fall personen svarade ja på det, följde tre frågor om psykiskt, fysiskt och/eller sexuellt våld mot barn (FOV-B som står för FOV-Barn). Följdfrågor om vem eller vilka som utövat våldet ställdes av personalen.

Utvärderingen visade att FOV möjliggjorde att frågor om våld kunde ställas på ett enklare och mer odramatiskt sätt. Dessutom visade utvärderingen att personalen identifierade både personer som utsatts för våld och personer som själva utövat våld i större utsträckning än med PVAS (Wendt & Svensson 2018). Efter projektets slut omarbetades FOV i syfte att förenkla frågeformuläret ytterligare. Det var viktigt att frågeformuläret inte var längre än en sida. Dels för att det var tidskrävande, dels för att personalen inte skulle missa några frågor. FOV var ett kliniskt instrument som skulle användas i samtal för att identifiera erfarenheter av våld. När FOV hade använts skulle det dokumenteras i journal tillsammans med eventuellt utfall på frågorna och om utfallet lett till orosanmälan till socialtjänsten om barn som far illa/misstänkts fara illa. Frågeformuläret skulle därefter förstöras.

FOV vidareutvecklades till att bestå av sju frågor. Dessa frågor har omarbetats vid några tillfällen, men fick sin slutgiltiga form under 2019. Frågorna 1–3 handlar om erfarenhet av psykiskt, fysiskt och/eller sexuellt våld från en närstående, fråga 4 handlar om erfarenhet av våld från någon annan än en närstående, fråga 5 handlar om personen sett eller hört en närstående bli utsatt för våld under uppväxten, fråga 6 handlar om erfarenheter av att

själv ha utsatt någon annan för våld och fråga 7 handlar om personen bor eller har bott med barn under 18 år som har blivit utsatta för våld.

## Utvecklingen av FOV-U och Sexit

Under 2016 hade VKV inledande möten med områdeschefer för ungdomsmottagningarna i Södra Älvsborg om att rutinmässigt börja ställa frågor om våld. Den FOV som skulle användas var snarlik det frågeformulär som hade använts till vuxna i Fråga på rutin-projektet. Det lades dock till frågor om utsatthet på internet, om man tvingats avstå från saker man velat göra eller tvingats göra saker mot sin vilja. I de fall den unga uppgett att de sett eller hört att någon i familjen utsatts för våld fanns det möjligheter att beskriva det. Den avslutande frågan fokuserade på om personen besvarat formuläret tidigare. Svarsalternativen på frågorna var Ja, före 18 års ålder, ja, efter 18 års ålder och Nej. Frågeformuläret fick namnet FOV-U och vände sig till unga 13–24 år.

Under projektets gång justerades FOV-U och har nu blivit utvärderat genom kvalitativa intervjuer med unga 18–24 år som besökt ungdomsmottagningar. Den version som utvärderats bestod av sju frågor. Frågorna 1–3 handlade om erfarenheter av psykiskt, fysiskt och/eller sexuellt våld. Fråga 4 handlade om verbala, fysiska och sexuella trakasserier. Fråga 5 handlade om erfarenhet av att bli utsatt via mobil eller dator. Fråga 6 handlade om att ha sett eller hört någon i familjen bli utsatt för våld under uppväxten. Det fanns även möjlighet att beskriva vad familjemedlemmarna blivit utsatta för. Den avslutande frågan handlade om att själv ha utsatt någon för våld.

Parallellt med VKV:s utveckling av FOV-U utvecklade Kunskapscentrum för sexuell hälsa i Västra Götalandsregionen (KSH) verktyget Sexit. Sexit riktar sig också mot ungdomsmottagningar och är ett frågeformulär med tillhörande handbok för personal. Från början handlade frågorna främst om sexuell hälsa, men önskemål fanns från ungdomsmottagningarna att sammanföra Sexit med FOV-U. Under våren 2019 utvecklades därför Sexit till version 3.0 och VKV arbetade tillsammans med KSH fram frågor om våldserfarenhet, både utsatthet och utövande. Frågorna 7–12 handlar om utsatthet för och utövande av kontroll samt fysiskt, psykiskt och sexuellt våld.

Även digitalt våld ingår i dessa frågor. Fråga 13 handlar om den unga har upplevt våld mot närstående under sin uppväxt. Sexit ska användas på alla ungdomsmottagningar i Västra Götaland och implementering pågår.

## Utvecklingen av FOV till barn

Att fråga barn om våldserfarenheter är en förutsättning för att ge utsatta barn möjlighet att få sätta ord på det de varit med om och ge dem rätt till skydd, stöd och behandling. Om du som hälso- och sjukvårdspersonal och tandvårdspersonal ställer frågor om våld till barn signalerar det också att det finns trygga förutsättningar för barnet att berätta om eventuell utsatthet.

Under 2017 initierade VKV ett pilotprojekt inom ett område i VG-regionen benämnt SIMBA (Samverkan i mellersta Bohuslän och Ale). De verksamheter som ingick i projektet var tre barn- och ungdomspsykiatriska mottagningar (BUP), tre barn- och ungdomsmedicinska mottagningar (BUM) och en vårdcentral med en utökad verksamhet för barns psykiska hälsa (UPH). Metoden som utarbetades och prövades i projektet var att ställa rutinmässiga frågor om våld till barn, unga och deras föräldrar. Inom BUP utvecklades en metod för att ställa rutinmässiga frågor om våld till barn från 4 års ålder, inom BUM och UPH till barn från 6 års ålder. FOV 18+ användes till barnens vårdnadshavare.

I samtal med mindre barn är bilder ett viktigt verktyg för att tydliggöra frågorna. Därför togs ett pedagogiskt bildstöd fram i samarbete med en illustratör som komplement till FOV-U. Frågorna förenklades och kompletterades även med en beskrivande inledande förklaring som personalen kunde använda sig av i samtalet med barnet och allt samlades i en liten bok. Boken inleds med förslag till personalen hur de kan samtala med barnet om bra och dåliga hemligheter. I boken finns även förslag på hur personalen kan inleda varje fråga med en generalisering, exempelvis "Jag träffar många barn och en del barn berättar att de har sett någon bli slagen eller knuffad. Känner du igen dig i det?".

Boken är uppdelad i två delar. A-delen är riktad till barn 4–7 år och B-de-

len är riktad till barn 8–12 år. Skillnaden är att språket är enklare i A-delen och att det finns en extra fråga i B-delen som handlar om våld via digitala medier. Som komplement till boken utarbetades två formulär till A och B-delen i boken med möjlighet att kryssa i svarsalternativ. Syftet med dessa formulär var att de skulle skickas in till VKV som underlag till framtida utvärdering av projektet. Tanken var att de sedan skulle tas bort och endast boken skulle användas som stöd i samtal med barn. Det har dock visat sig att formulären fortfarande används inom projektets verksamheter.

## Utvecklingen av FOV med bildstöd för patienter inom Habilitering och Hälsa

Våren 2019 hade VKV ett inledande möte med förvaltningsledningen på Habilitering och Hälsa i Västra Götalandsregionen. Mötet syftade till att planlägga implementeringen av FOV inom ramen för projektet Att ställa rutinmässiga frågor om våld inom Habilitering och Hälsa.

I projektets första fas planerades utbildningsinsatser för samtliga medarbetare på Habilitering Vuxen och Habilitering Barn och Unga under hösten 2019 och våren 2020. I projektets andra fas under hösten/vintern 2020 kommer medarbetare på enheterna inom hörsel, syn- och tolk verksamheterna att utbildas. Efter genomförda utbildningsinsatser ska samtliga enheter inom Habilitering och Hälsa ställa rutinmässiga frågor om våld till sina patienter i alla fall där det är möjligt.

Inför utbildningsinsatserna initierade VKV arbetsgruppsmöten med representanter från olika professioner inom Habilitering och Hälsa. Arbetsgruppen tog fram ett underlag för hur FOV behövde målgruppsanpassas till Habilitering och Hälsas olika patientgrupper. För att FOV skulle bli ett användbart samtalsunderlag för Habilitering och Hälsas patienter fick DART<sup>1</sup> i uppdrag av VKV att ta fram ett bildstöd till varje enskild fråga. Det gällde både för FOV- vuxna och för FOV- barn och unga. För att frågeformuläret skulle kunna användas tillsammans med vuxna patienter med kognitiv funktionsnedsättning togs också FOV med enklare språk fram, även detta hade bildstöd, senare benämnd som FOV vuxen B.

---

<sup>1</sup> Dart är VG-regionens kommunikations- och dataresurscenter för personer med funktionsnedsättning. De arbetar med alternativ och kompletterande kommunikation (AKK), kommunikativa rättigheter och tillgänglighet för barn, ungdomar och vuxna.

Formulären FOV bildsatt barn och unga, FOV bildsatt vuxen och FOV bildsatt vuxen B (förenklat språk) kompletterades med en fråga som syftar till att fånga upp det specifika våld som brukar benämnas som funktionshindersrelaterat våld. Det är ett våld som riktas direkt mot en persons funktionsnedsättning. Våldet kan ofta vara osynligt för omgivningen och är därför särskilt viktigt att uppmärksamma för hälso- och sjukvården, så att stöd och skydd kan erbjudas den våldsutsatta patienten.

Förutom de bildsatta frågeformulären tog DART fram ett häfte med bildkarter, som också finns att tillgå som kortlek med enstaka bilder. Detta bildstödsverktyg är tänkt att användas i det uppföljande samtalet med patienten. Det testades under ett antal utbildningar med medarbetare från Habilitering och Hälsa och utifrån deras feedback kompletterades bildstödet med ett antal bilder.

VKV planerar att genomföra en utvärdering av användbarheten av FOV med bildstöd för målgruppen personer med funktionsnedsättning. Det kommer att ske när FOV har implementerats på samtliga enheter inom Habilitering och Hälsa.

## Referenser

Enander V (2015). "Nu har vi öppnat ögonen lite till" Utvärdering av Christina-projektet – ett samverkans- och utvecklingsprojekt kring barn som upplevt våld i nära relationer. Rapport: Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer, VKV: Göteborg.

Wendt E och Svensson J (2018). Nu har vi kommit över tröskeln - Utvärdering av ett projekt kring att fråga rutinmässigt om våld inom hälso- och sjukvården. Rapport: Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer, VKV: Göteborg.

För tillgång till FOV, använd länken till materialsidan på VKV:s hemsida;

<https://www.valdinararelationer.se/vkv/material/formular-for-att-fraga-om-vald/>